

UDK 821.163.42.-3.09 Skračić, J.
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 25. 3. 2009.
Prihvaćen za tisak: 3. 11. 2009.

TOMISLAV SKRAČIĆ
Sveučilište u Zadru
Obala kralja Petra Krešimira IV., 2, HR – 23000 Zadar

JERKO SKRAČIĆ HRVATSKI KNJIŽEVNIK U SJENI PAMĆENJA (O NOVELAMA "OSUNČANI OTOCI")

U ovome je članku predstavljena zbirka novela *Osunčani otoci* Jerka Skračića. Autor najprije predstavlja dvije novele koje su prethodile toj zbirci iz 1943. godine. Novele, "Braco" i "Kolporter" ukazuje na dvije dominantne odrednice Skračićeve buduće novelistike: obitelj kao sadržaj i dramatsku strukturu sadržaja.

Zbirka *Osunčani otoci* ima tri razdjela. U prvome ("Sjene uspomena") J. Skračić u ja-formi donosi sjećanja iz svog djetinjstva. U drugom razdjelu ("Osunčani otoci"), u novelama "jednog dana", Skračić piše o događajima i trenutnim krizama svijesti usamljenih ljudi na Kornatskim otocima. Treći razdio ("Selo u brizi") romaneskne su, štoviše dramatske, priče iz obiteljskog života u jednom zatvorenom seoskom svijetu. Novele ova dva razdjela napisane su u trećem licu.

Jedan dio novela J. Skračića strukturiran je u skladu s glavnim teorijskim postulatima toga tipa proze. Izvjestan je broj priča, međutim, komponiran na romanesknoj, vremenski duljoj, matrici. Razlog je tomu dramatska psihološka situacija pojedinih likova, poglavito naglašena obiteljskim odnosima te stajalištu obitelji spram seoskoj sredini.

J. Skračić kao pisac, a po uzoru na velike francuske i ruske noveliste, ostaje nepristranim svjedokom događanja. No ne može se ne uočiti njegova empatija sa sviješću likova u krizi, ali ni "tužni i ironični" pogled na svijet u kome žive.

KLJUČNE RIJEČI: *selo, obitelj, otac, drama, teorija novele*

O NOVELAMA

Svaki čovjek, postao umjetnikom ili ne, ima kao dijete svoju likovnu fazu. Ono najprije crta pa boja. Za crtežom redovito slijede stihovi. Prirodno je dakle da proznom, pa i dramskom, stvaralaštvu velike većine književnika prethodi njegov rani, adolescentski stadij lirskog izraza. Jerko Skračić ne čini iznimku. Njegove slike iz djetinjstva i rane mladosti, bile one tužne ili vedre, ubrzano nalaze svoj estetski omotač. S tim estetskim velom one se sintagmatiziraju, prizivlju radnju, razrađuju se u priču.

Čitajući skromni pjesnički opus Jerka Skračića, počesto zapažamo dijegetičku značajku njegove pjesničke slike sugerirane metonimijskom figurom, bilo da je ta

figura vezana uz naslov ili pak da nju traži sam glagol činjenja, a posebno stanja. Tako se, kao cjelina, poneka pjesama doima uglavnom kao vizualna ikona. Ponekad je to čak grafička minijatura, svedena na vinjetu koja bi imala ilustrirati, ili pak navijestiti, sadržaj (ili epizodu) neke od novela *Osunčani otoci*,¹ napisanih nakon, ali objavljenih prije zbirke *Stihovi*.² Evo primjera:

U zaklonu od bure
 Starac i starica sjede,
 On štapicem po zemlji brčka
 A ona vunu prede.
 I govore promuklo, tiho
 O danima mladosti svoje
 Kad su po morima jedrili
 I od krša pravili polje.
 ("Na zimskom suncu", 1936)

Skračić je nesumnjivo, a razvidno je to iz razdjela "Sjene uspomena", zapisivao svoja sjećanja, bilježio materijal za svoje prozne sastavke, pisao stihove bilo uz prigodne, bilo uz opsjedajuće emocije i slike. Teško je međutim određenije govoriti o genezi pojedinih njegovih proznih uradaka jer za to imamo premalo podataka. Nemamo njegovih osobnih zapisa, nemamo pod rukom nikakve njegove skice, scenarije, *brouillone* (zapise "u šporoko"). Nemamo, izuzevši njegov esej o pučkoj poeziji i objavljene misli o jeziku,³ ni njegovih bilježaka, sudova ili razmišljanja iz kojih bi se mogla jasnije naslutiti njegova lektira. Iz nje bi se moglo lakše razabrati ono što mi inače svrstavamo u poglavlje "utjecaji". Ako je nešto od toga on imao – a vjerujem da je imao – sve je, osim malog ostatka njegove biblioteke, nestalo s onim kutijama o kojima piše njegov brat Ante.

S osmim razredom klasične gimnazije, pa s velikom maturom (ispitom zrelosti) okončava se, reklo bi se, rani mladenački i poetski ili – kako to kaže S. Kierkegaard – estetski stadij Jerka Skračića. Možda će on u svojoj muževnoj dobi za tim vremenom zažaliti, zaželjeti se u nj vratiti. Dokaz za to mogu biti njegove "Sjene uspomena". Povratak međutim nije moguć - ne može se živjeti natraške. Pa kako je Skračić prestajao biti adolescentom, tako je morao (ili je osjećao da mora) odgovoriti na više egzistencijalnih pitanja, na ono formacijsko, obiteljsko, socijalno, političko pitanje...

Socijalno će pitanje – s iznimkom dviju prvih novela izvan zbirke - ostaviti eseju,⁴ a političko svom autobiografskom zapisu *Pod drugim ključem*, novinama i radiju.⁵ Ali ima i pitanje, najvažnije od najvažnijeg za svakog umjetnika: što i kako

¹ *Osunčani otoci*, zbirka novela u tri razdjela; I. razdio: "Sjene uspomena", II.: "Osunčani otoci", III.: "Selo u brizi"; Matica hrvatska, Zagreb, 1943

² *Stihovi*, zbirka od 26 pjesama, nastalih od 1934. do 1944., Tiskarsko-nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, siječanj 1945.

³ "Cvjetići iz vrta narodne poezije", *Matoš*, Šibenik 1, 1940; "Dva mišljenja o regionalnom pjesništvu", u: *Hrvatska revija*, 12, 1942.

⁴ "Život za drugoga", *Matoš*, 2, 1940.

⁵ Poglavitno *Hrvatski narod*.

stvarati? Pomnom analizom njegove novelistike zamijetit ćemo da je ono konačno *što*, prava svrha njegova budućeg stvaranja, zapravo roman. To će potvrditi onih par inicijalnih stranica romana *Maslina*, tamo negdje s početka 1945. u njegovoj dvadesetsedmoj godini. To će također potvrditi i stranice iz *Osunčanih otoka* od kojih se neke predstavljaju kao skice za "paralelni roman" jedne sredine ("Selo u brizi"), dok su druge stranice komponirane kao prave novele, kao "jedinstveni događaji" (razdio "Osunčani otoci": "Mina", "Vlahinja"...).

No najprije mi valja predstaviti one dvije socijalne priče koje prethode zbirci *Osunčani otoci*, novele "Braco" i "Kolporter" objavljene u *Matošu*,⁶ časopisu šibenskih gimnazijalaca, komu je on bio glavnim urednikom. Iz tih se novela mogu nazrijeti i dvije specifične odrednice Skračićeve pripovjedne orijentacije. Prva odrednica, ona razvidna u "Braci" iz 1940., predstavlja korak u obiteljski roman. Ta je priča pripovjedna razrada autorova obiteljskog iskustva iz mladosti. Inicijalni nesporazum oca i sina simboliziran je slikom očeva pogleda, epifanična znaka razjedinjenosti dviju savjesti. "Kolportera" pak određuje tip istinske socijalne novele iz tog razdoblja. U njoj je duh obitelji neupitan, ali cijena je kruti etičko-socijalni trenutak koji proživljava dijete.

U noveli s nedužnim naslovom "Braco" pripovjedne su sekvence gradacijski slijed etičke nepomirljivosti oca kapitalista i sina, odlična, ali moralno iznimno osviještena gimnazijalca. *Incipit* novele glasi:

Willy je odmah vidio da nije s ocem u redu. [...] Gotovo je! Zna!

Willy (u obitelji Braco) u školskoj je zadaći iz hrvatskoga napisao da je pravda vrlo zvučna riječ "kojom se vole razbacivati najviše upravo oni, koji po njoj iz dana u dan bestidno gaze." Otac je prepoznao sebe. Drugi njihov susret - opet krupne očeve oči, tako tvrde "kao oči nekog tvrđice, koji je uhvatio lopova i [...] muči ga svojim pogledom". Teatralni se dijalog Willyja s ocem završava obostranim "zbogom". Ono dakle što se već dugo spremalo, "jednom mora da se i dogodi". Sukladno teorijskim postavkama o noveli, "zbogom" je najava sudbinske poante, Willyeva pisma roditeljima:

Ja odlazim. [...] Hvala vam na svemu i molim vas da ne očekujete moj list. Braco.

Ova novela "ima moć" da se razvije u roman. Ona obuhvaća dovoljno vremena, dovoljno promjena i - a to je također za roman veoma važno - nekoliko likova koji nisu samo statisti: profesor, direktor, majka, sestra... Ima čak i epilog. Tipološki, ova je novela kvasac romana ili, što bi još bolje rekli neki francuski teoretičari novele - "roman u moći".⁷

Novela "Kolporter" je svojom razradom bliska novelistici toga vremena, novelistici koju je Skračić zacijelo poznavao. Ima u njoj dosta naturalističke sive ironije, ali i poetičnosti Slavka Kolara, čak M. Krleže. Prava je to "crvena" priča. Pesimistički je siva. *Grisaille* - rekli bi slikari s kraja XIX. stoljeća s kojima se družio Zola.⁸ Vrve njome naturalistički detalji, deskripcije posebnoga kao općeg - bijede, korupcije, prostitucije... To je vanjska slika svijeta nasuprot duši malog kolportera

⁶ "Braco", novela, *Matoš*, 1, 1940; "Kolporter", novela, *Matoš*, 3, 1940.

⁷ *Roman en puissance*.

⁸ Jednobojna slika. Sivo (*le gris*) u sivome. Tmurna, sutonska, atmosfera.

Branka, sirotinjskog petnaestogodišnjaka, koji živi dvostruk život. Majka mu je bolesna ("baca krv"!). Da bi njih dvoje dočekalo novi dan, on nakon nastave prodaje novine. Ubikacija radnje je baladična - atmosfera zagrebačke periferije jednog Cesarića ili D. Britvića nasuprot krležijanskim uspomena imućna učenika.⁹ Cijela je priča međutim kompozicijski, ali i stilski brižno dotjerana. Narativni joj je postupak prozodijski, glazbeni - trodjelna sonatna forma.

Prvi stavak je bitematizacija općenitosti, paralelizam kakav imaju socijalne priče iz perioda naturalizma: oni gore - ovi dolje:

Čudno! Direktor banke živi, i kolporter živi! I jedan i drugi dišu, jedu, vrše nuždu, spavaju, množe se, dakle među njima nema razlike. [...] Samo što gospodin direktor živi jer mu se hoće, jer mu godi, a kolporter živi jer mora. Mora!

U drugom stavku "Kolportera" imamo ono što bismo glazbenim rječnikom nazvali orkestracija prve teme:

Snijeg je pokrio gradske ulice. [...] Grane kestenova prozirno zure u sivi zrak, pružaju se prema nebu kao blijedi prsti zagrebačke sirotinje – one sa raznih točaka predgrađa.

Dječakove sirotinjske hlače "lepršaju na vjetru, kao nekakva zastava gladi". U nogama nema "toliko krvi da bi od studeni mogle pomodriti". On nudi prolaznicima novine "posve svjestan da će ga na tom uglu zateći proljeće i slijedeća zima". S toga je ugla već dva puta gledao dolazak proljeća u Bijeli Grad, gledao zelenilo, slušao pjev ptica i dočekao – sunce! "Sunce je sve što sirotinja ima. Bogati još ne uspješe sirotinji zakriliti sunce..."

Branka je na uglu iz svojih udobnih kola spazio bogataški sin Đino. U razredu ga je pokazao kolegama. Branko doživljava javno sramoćenje. Glazbeni stretto - unutrašnja borba dječaka: oprijeti se ili ne. Kršćanski mu nauk kaže: podnijeti sva poniženja!

Treći, zaključni stavak vrlo je kratak. To je posljednji stih soneta, to je koda u fugi: dječakovo lice sumorno je, sivo od srama i straha od gubitka ideala... On od sada pažljivo motri svakog prolaznika.

"Kolporter se sjeća... i boji! - - -"

Dok čitamo ove dvije Skračićeve novele, lako je pretpostaviti da je, osim A. G. Matoša i D. Šimunovića, poznavao Kozarca ili Galovića, možda ipak nešto od I. Gorana Kovačića, A. Cesarca, pa čak i od M. Krleže... Sumnjam u njegovu poznavanje njemu zemljopisno najbližih Marinkovića i Kaleba. No kako sam već napisao u biografskom dijelu studije, rano se, nakon ovih novela odijelio od univerzalno klasnih ili pak eksplicite filozofskih (etičkih) tema. Već sam rekao zašto – zbog uvjerenja da su slični sadržaji zaklon od onih gorućih, nacionalnih. No to nije značilo da će ijedan nacionalni problem postati temom njegovih budućih priča. Neće nijedan.

Ima tomu još jedan razlog. U "Braci", a još većma u "Kolporteru", više je nego razvidna Skračićeva etičko-socijalna – esejistička i romantičarska! – osobnost. Nekada bi se reklo: moralna suosjećajnost, simpatija za "pozitivan" lik. (Izvjersna bi

⁹ M. Krleža, *Djetinjstvo 1902–1903*.

kritika rekla – angažiranost.) Skračić će odustati od takve, pristrane točke gledišta (*point of view, point de vue*), najprije u korist *Ja*-forme ("Sjena uspomena"). Potom će se Skračić konstituirati kao objektivan i nepristran, sveznajući narator. Možemo se pitati je li ta promjena (ili razmjena tih točaka) spontana, je li ona posljedica književnog iskustva drugih ili pak sustavnog obrazovanja. No činjenica jest da Skračić nije uspio doći do stupnja organizirana studija na kome bi mogao izučavati teoriju proze. Prvu godinu njegova studija književnosti prekinuo je rat. Nesumnjivo, kao dijete, pa mladić, Skračić je čitao mnogo. Neke sam njegove knjige imao u ruci. Ali ništa ne mogu reći o strancima. Znam da su mu od anglo-saksonaca bili poznati D. Defoe, M. Twain, jedan loš prijevod Wallaceova *Ben-Hura*; od Španjolaca Cervantes...¹⁰ Nažalost, iako je kasnije naučio njemački, ni S. Zweiga ni braću Mann nije mogao čitati jer su bili proskribirani.

Iz nekih od njegovih "Sjena uspomena" (I. razdio *Osunčanih otoka*) pa osobito iz "Sela u brizi" (III. razdio) naslućujemo Čehovljevu školu. No na pitanje je li, i koliko je, Skračić poznavao Čehova – rusku kratku priču (ali i onu dulju, jer mislim i na Turgenjeva) - odgovor je također dubitativan. Čehov je, sudeći sadržaj i strukturnu organizaciju nekih Skračićevih priča, mogao imati više izravna utjecaja nego li hrvatski uzori njegova vremena. Kao i u Čehova, tako i u Skračića, prikazana sredina (obitelj, selo) ima poput molekule sva svojstva globalne društvene cjeline u jednom određenom povijesnom razdoblju. Sumorna priča samilosna, ali ironična neba nad društveno i obiteljski nesretnim čovjekom, doima se kao atmosfera općedruštvenog duhovnog stanja iz kojeg, mada ne spomenuta, nije isključena ni politika. Metaforički dakle, to može biti sumrak ruskoga carstva, Hrvatska pred Drugi svjetski rat, kao što je bio sumrak duha u Francuskoj nakon onog prvog rata s Njemačkom, perioda u kome su nastale novele jednog G. de Maupassanta.¹¹

Francusku ne spominjem nasumce. Skračić je još kao učenik klasične gimnazije, uz latinski i grčki, izvrsno poznavao i govorio francuski, a također i talijanski. S tih je jezika i prevodio. Poznavao je povijest tih književnosti. Dok se sažaljevamo na sudbinom malog kolportera, ne možemo a da ne pomišljamo na verističke Vergine likove.¹² A ni na poneki Pirandellov,¹³ drag također R. Marinkoviću, S. Kolaru ili I. G. Kovačiću - lik s maskom, lik u neravnom ogledalu.

Skračić se zadovoljava sebi važnim obiteljskim *egom* u jednom lokalnom koloritu, u tijesnom seoskom *milieu*. On će taj ambijent nastojati obojiti samim jezikom. S jezičnom *couleur locale*, isključivo u dijalogu (npr. u noveli "Cola") i s pokojim mjesnim frazomom, Skračić kao da nastoji vratiti dug svom ikavskom čakavskom izričaju od kojeg se toliko otuđio u stihovima. No ono, što se najočiglednije razaznaje u sadržaju i strukturi Skračićeve novele, to su, uz Čehova, značajke novelističke

¹⁰ Što je Skračić čitao, saznao sam i od ljudi kojima je on posuđivao svoje knjige. Inače, od hrvatskih sam autora proze u ostatku njegove biblioteke (u Zagrebu, Ilica 21) još kao dijete, koliko se sjećam, našao knjige Šenoe, Gjalskoga i Nazora. Sa sobom sam u bolnicu uzeo Nazorova *Bijelog jelena*.

¹¹ Nakon Poraza Napoleona III., gubitak dijela domovine, u razdoblju inače nazvanom *La Belle Epoque*, eufemizom koji je kamuflirao tjeskobu jedne nacionalne nesreće. Ali i naglašenog revanšizma i, nažalost, antisemitizma.

¹² Mislim na Malpela, dijete radnika, unaprijed negativno označena njegovim fizičkim, tjelesnim biljegom (bojom kose). Dijete kao da simbolizira sav pesimizam bijednih, ali moralnih poput Skračićeva kolportera Branka.

¹³ "La Giara", na primjer.

proze G. de Maupassanta, pa i A. Daudeta. Značajke su to one, da parafraziramo Maupassanta, koje priču čine "uvjerljivijom od stvarnosti same".

E. Kumičić se doduše pravovremeno za našu kritiku sjetio romana naturalizma.¹⁴ Ali već nepun decenij kasnije taj je roman, kao primarno objektivni (znanstveni!) i vremenski roman, doživio *banqueroute*.¹⁵ Ne bi ipak bilo posve točno da hrvatska moderna priča u stvari slijedi taj tip pozitivističke proze.¹⁶ U Francuskoj je naime već bilo došlo do značajnog zaokreta prema bergsonovskom spirtualizmu i njegovoj filozofiji materije i memorije. Tu je već i Freudov nauk. Kičma romana – Vrijeme – se rasipa. Od njena je raspada ne može izliječiti ni psihološki roman P. Bourgeta, ni roman "kulta svoga ja" M. Barrèsa, ni wagnerijanska muzikalizacija proze.

Novelu su međutim ti razorni procesi u velikoj mjeri zaobišli.¹⁷ Zasluga je to i izdavača, dakle interesa čitatelja, u Hrvatskoj jednako onih željnih socijalno-političkog, kao i onih duhovnog štiva, među kojima prvenstveno katoličke mladeži kojoj je pripadao i J. Skračić.

"SJENE USPOMENA" – LIRSKI ODMOR NA PUTU DO DRAMA

Skračić će u I. razdjelu *Osunčanih otoka*, u "Sjenama uspomena", posve eksplicite za stvarnost uzeti svoju vlastitu, sebe sama, svoje *Ja*. To će *Ja* kao točka gledišta (ja-forma) biti manje-više dosljedno nazočno, jer *Ja*-pripovjedač zna u svom kazivanju biti i odsutan - dio sadržaja priče bit će mu relacioniran.¹⁸ To neće ni u jednoj od novela umanjiti mjeru lirizma, čak ni patetike. Primjerice: na kraju novele "Blagodar" usklik Jerkova brata na pohvalama gajeti Danki kupljenoj novcem dobivenim za leut:

Ali nije to [gajeta] ono što nam je pokojni did ostavio ... Gdje onaj naš brod kao kuća?

A u noveli "Jurini opanci", Jure na smrtnoj postelji:

- Braćo na-moja! Nemam nikomu ništa na-ostaviti, jerbo sam siromaški živija, pa tako i na-umirem. Sve moje na-bлаго su na-mrižanci [opanci] moji (i stisne ih rukama), a moja je zadnja na-želja, da mi ih sada lipo na moje oči na-obujete.

¹⁴ "O romanu", najprije u: *Hrvatska vila*, 1883. Iste godine u *Vijencu* suprotno stajalište J. Pasarića ("Hoćemo li naturalizam?"). Zolin traktat "Le Roman expérimental" je iz 1880.

¹⁵ Riječ povjesničara i kritičara književnosti F. F. Brunetièrea (1849.–1906.) .

¹⁶ Općenit sud V. Zaninovića u predgovoru djelima D. Šimunovića, u kolekciji "Pet stoljeća Hrvatske književnosti", Zora, M. H., Zagreb, 1965.

¹⁷ Evolucija mentaliteta, ubrzaniji način života i informiranja, doveli su, što se čitateljstva tiče, kraće forme uz bok (ako ne i ispred) tradicionalnog romana. Novela je načela njegovo "dostojanstvo". - A. Gide piše *Paludes*, satiričnu prozu na račun krize romanesknog stvaralaštva. - P. Valéry u *Variétés* poriče romanu umjetničku esenciju. Dezagregacija vremenske makro-strukture romana je na pomolu. Wagnerizam, poetizacija proze, modificira romanesknu mikro-, dok se muzikalizacijom pokušava očvrstnuti makro-strukturu (T. Mann, *Buddenbrooks*, 1901). - E. Dujardin svojim je kratkim romanom *Les lauriers sont coupés* (1887) već navijestio prozu toka svijesti. - Moramo pomišljati na utjecaj filozofije H. Bergsona i na M. Prousta, na dostignuća psihoanalize također. Nije na odmet uvažiti i utjecaj kamere i filma (montaža). Povjerovalo se da će kratka pripovijest dovesti "uzdrmani" vremenski, linearni, roman do rasula. Pokazalo se suprotno, poglavito u SAD-u gdje kratka priča, unatoč svom velikom uspjehu, uopće nije zasjenila roman.

¹⁸ Kao osoba koja, ujedno lik i pripovjedač, kaže *ja*, Skračić se u novelama "Jurini opanci" i "Oči" zna "šetati" kroz dijegetičke razine.

Najpoetičnija priča u svojoj cijelosti je obiteljska nesreća – sljepoća maloga Slavka u noveli "Oči". *Ja* (Jerko) redovito posjećuje malog slijepca. Mora s njime razgovarati promijenjenim glasom, odgovoriti na pitanje je li sada sunce ili oblačno. Najteže je odgovoriti na pitanje zašto njegove matere nikad nema. (Ima, ali ona samo šuti da je dijete ne bi prepoznalo). I onda patetična poanta:

- Znam, ti si, majko, znam ja, da si ti. [...] Javi mi se, kaži mi se, majko...

I sretan završetak: dječak je prepoznao na zemlju bačeni nožić.

Pogledajmo, primjera radi, još jednu od četiri "sjene", novelu "Areloj". Sama riječ "uspomene" priziva značenje riječi "memoari", no Jerkov tekst ne bismo mogli smjestiti u tu rubriku. Memoari naime nemaju literarnu, estetsku namjeru *a priori*, dok takvu intenciju ova novela ima. Takav tip autobiografskog zapisa - unatoč svojoj aktualnosti, bez obzira spominje li se ili ne autorovo ime - već nekoliko desetljeća nazivamo *autofikcijom*.¹⁹ Autofikcije iz stadija djetinjstva nisu rijetke.²⁰ Poticaji su psihološki i jezični, obiteljski i, dakako, antropološki.

U noveli "Areloj" Skračić se motivacijski ne fokalizira na jedan jedini predmet kao što je leut "Blagodar" ili Jurini opanci. Četiri su ovdje točke koje određuju okvir uspomene iz djetinjstva: ikonični motiv (slika na zidu, očve "vojničke oči"), tajanstveni predmet (zidni sat), životinje (mačka i psić Šarko) te nepoznata, zagonetna riječ "kampatik" (katastarski porez). Slika očevih očiju postaje metaforom obiteljske atmosfere u kojoj je mladi Skračić živio.

A najviše uspomena na njihove striele ostavi nam naš mili zidni sat, naš areloj.

Tik-takanje sata, zabranjena "obiteljskog svetišta", vojnički je hod ("jedan-dva") i red koji vladaju u Jerkovu domu. Jerko se jednom usudio dirnuti u taj red, u "otajstvo areloja". I sat je stao! Jerku je pokorno čekati sudbinu. Navečer je dočekao "sočnu ćušku."

Nedostatak intimne obiteljske komunikacije djeci nadoknađuje druženje s predmetima, a naročito sa životinjama. Jerko svojim jezikom "humanizira" to "društvo": mačak misli, psić se čudi areloju. Teže je s jezikom ljudi. Izgovaraju "riječ kampatik koju nikad ni[je] razumio, a koje se toliko više bojao". Riječ je tajnovita i malefčna: izaziva "predočbu strave, nevolje". Dijete apstraktan pojam nastoji sebi predstaviti kao konkretan: kampatik je "ljudeskara", "skupina ljudi, stranaca", "sanduk nekakav, drveni..." On se boji, tim više jer se čak i otac (a on se boji samo Boga!) boji kampatika... Jerko je ostao sam u kući, u nju je ušla ta zlokobna "skupina ljudi" i odnijela sat. On ga je pronašao u nečijoj konobi među drugim odnesenim stvarima. Na povratku u dom značenje se tajanstvene riječi otkriva slikovito:

... Na zidu, pred paukovom kućicom, prazan čavao [o kome je visio sat] strši u prostor... Na kominu nitko ne prede... Kuća je pusta.

I pitanje djeteta kao poanta-odgovor: "Da nije to kampatik?"

¹⁹ Termin Sergeja Dubrovskog iz 1970-ih prošlog stoljeća. Prema G. Genetteu bio bi to autodijegetički tekst (podvrsta homodijegetičkog) jer u njemu je pripovjedač ujedno i glavni lik. (Genette, 1991)

²⁰ Iz svog iskustva čitatelja, kao primjer najboljih hrvatskih memoara, a koje ipak ne mogu shvatiti kao autofikciju, nalazim "Mlade dane" Dinka Šimunovića. On taj autobiografski zapis započinje sa svojom desetom godinom. - *Djetinjstvo 1902–1903 M.* Krležo doima se više kao autobiografski esej.

NOVELE – PRIČE JEDNOGA DANA

Skračić je ostao postojan na svom putu potrage za lirskim i odlučujućim trenucima, poetskim zametcima priče. Upoznavši neke činjenice iz njegove prve mladosti - obiteljski sukob i borbu za preživljavanje – novele "Braco" i "Kolporter", ispričane u trećem licu, mogli smo razumjeti prvi njegov pokušaj izvandijegetičkog (objektivnog) kazivanja svog osobnog iskustva. Nasuprot "Sjenama uspomena", te su novele pisane s namjerom izvanjske dekonstrukcije osobnoga mita, ali s neznatnim koeficijentom negativiteta. Sve je autor i ništa od autora, osim tamna i ujedno lirskog, sažalnog nespokoja.²¹ Pa dok se u "Braci" naslućuje mogućnost romaneskne intrige koju presijeca brižljivo montirana poanta (pismo roditeljima), u "Sjenama uspomena" potpuno je razvidna odsutnost svake intrige, a ostaje ono što se odnosi na sudbonosni događaj komu je *Ja* pouzdani svjedok-pripovjedač. No autodijegetičko *Ja* će se u dva druga razdjela ("Osunčani otoci" i "Selo u brizi") potpuno odmaknuti, a kazivanje će prepustiti stetoskopu sveznajućeg kazivača. Svi će likovi biti *Oni*.²²

Pogledajmo u "Osunčanim otocima" novelu "Junaci mraka". Sadržaj je banalna svakodnevnica. Krajolik, opis jednog kornatskog otočica (Lavse), doprinos je toj nepomičnosti. B. Donat kaže da takve deskripcije pristaju nekom turističkom vademekumu. No valja dovesti sam opis u svezu s karakterom i naravi stanovnika kojih je dvadesetak (ili samo jedan, kao na Piškri!), s njihovim načinom života, s ritmom njihova radnog dana posebno. Evo početka "turističke" sekvence:

Lavs! Prirodno središte Kurnatskog otočja, najljepši, najugodniji otok.

Sve sama romantična ljepota: "valovi nemirnog Jadrana", klifovi, topla sigurnost uvale, četiri prizemnice "kao da niču iz mora", zimi često puste, ljeti prenapučene - djeca nemaju škole. Međutim, eh, nasuprot kućama zasjelo preko Prislige "nekoliko njiva, a iza njih je [ribarska] pošta Lavsa, krajnja saljanska pošta, jer iztočna, Pikuloča pripada Murterinima". A granica je problem, vječan kao i tlo!

Ribaru Stanku, glavnom liku, srdele nikad ne izlaze iz glave. "Od proljeća do jeseni one su njegov svijet." U njega nikad mira, nikad pokoja, nikad pravog razgovora. Nagovori li ga tko nezgodno, izdere se na njega "kao da je cijeloj Lavsi otac". Pogriješi li, "sam se za grieh i kaje, al ne će opomene". Lavsar Marko Stankova je antiteza. Stanko ga nedavno pozvao da izađe s njim na ribolov, a on mu odgovorio: "Volija bi skakavce loviti, nego na srdele." Ta je neozbiljnost Stanka pogodila.

I druga opozicija: mlada kći Mira. Ona sa zavišću misli na svoje drugarice koje "ne znaju što je to svake noći kidati se po moru, [...] i nikad ne smjeti reći: umorna sam..." U sebi kune srdele. Glasno pak prihvaća svaki očev prijedlog, a to će reći lov do zore, jer: "Ne pozna on protivljenja."

²¹ Koeficijent negativiteta ili namjerno obezvrjeđivanje osobne prošlosti. Skračić je međutim ostao emotivno i moralno vezan za svoj problem, samo što ga je, kao i neki drugi realisti prije njega, transferirao na drugo mjesto (Zagreb) i u druge društvene prilike (u građansku i gradsku obitelj).

²² Ipak, Skračić će kao osoba biti sudionikom u radnji dviju novela. U "Mini" je "mali" s ocem u ribolovu (Martin je ista osoba kao i "junak mraka" Stanko). U "Danu gnjeva" Skračić je gimnazijalac koji ribarima i župniku čita arheološki nalaz vezan za crkvicu. Prema G. Genetteu – metadijegeza.

Dolazi do svađe sa saljskim ribarima jer Stanko hoće loviti na njihovoj pošti, i to dok oni love svijećom! Smeta im. Jedan ga Saljanin cilja ostima i promašuje. Stankov kamen promašuje također. Stanko zove Miru da mu doda pušku. Bijeg saljskog broda.

Drama? Za Miru da, ali svađa Murterina sa Saljanima uobičajeni je ritual mnogih ribarskih noći prije Drugoga svjetskog rata. Poanta: prijetnja puškom? Stanko je, naravno, nema. Pripovjedna brzina? Ništa od toga. Nakon cjelonoćnog mrcvarenja i proklinjanja Mira u svitanje dana napokon odlazi na spavanje. Ležeći na daski, dočekat će novi, dugi ljetni dan. Sve će opet biti isto: mreže, kuhinja i kuća, pjesmica s drugaricama pod maslinom, polje, ovce, opet mreže, još jedna noć... Sve skupa - dobro za čitanje da se uz petrolejku "ubije" jednu zimsku večer.

Nema novele bez nečuvena događaja, kaže Goethe u razgovoru s Eckermannom. Praksa mnogih novelistica kaže da ima. Nečuveno za Stanka je ono o skakvcima. Neshvatljivo mu može biti kćerina kletva srdela. Saljanima je nezamislivo Stankovo traženje puške (koju on nije vidio "oka" su mi đendari 'no karabinke izvukli izpo' poste'je"). Uza sve ovo mi međutim ne možemo osporiti onu Schlegelovu misao da novela ne pripada (pri)povijesti jer novela je izgrađena po nacrtu vica. Vic je mala forma, ne funkcionira bez antiteze i paradoksa, verbalnog ili pak stvarnog. U "junaka" svega toga, osim vica s puškom, ima vrlo malo.

Svega toga, ako s puškom malo, s minom ima puno. Vic se prepričava i danas. Događaj ribara Lovre je u "Mini" doista isključen iz društva i povijesti. Priča počinje s uobičajenim pitanjem ribara Martina iz Lavse:

- 'Esi li ča, Lovro?

- A evo pe'-šest štiv²³ - odgovori Lovro.

Lovri Lavsar Martin nije nimalo mrzak, ali ne voli da ga se išta pita.

Nastaje priča stisnuta u sebe kao što je to i Lovrin komad tla okružen morem, a sam Lovro kao morski ogrc u svojoj kućici. Lovro je naime potpuno sam na pustom otoku Piškero. Njemu, samotnjaku, nitko i ništa ne treba. Ipak, ne bi li bilo *logično* barem jedan dan promijeniti jednoličan jelovnik, zamijeniti "vječne srdele" pečenim salpama. Bacit će minu... U jednom se trenu u njemu sukobljavaju dva nazora na isti svijet, dvije vrste riba i ribolova, jedan dopušten, drugi zabranjen. Minu je ipak bacio. A onda... – ode zadovoljstvo!

- Ajme meni, šta' sam učinija!", reče skoro glasno Lovro i udari se šakom u prsa, kako je to nekad činio u crkvi. [...] - Ubija sam - - - ubija sam - - - a ne znam. ni sam, koliko, ali puno, puno kvintali! - - - Šta sam učinija, muke ti Božje! - - -

Dogodilo se ono što je htio, ali preko očekivanog! Još je previše mrtve ribe u moru. Neka. Tvrdo je nasred mora zaspao. Mimo njega prolazi, sad u drugom smjeru, na istu poštu, Martin. Ribarski brod što pluta nasred mora – snop je pitanja za uvijek budna i radoznala Martina. Lovro se budi, zdvojno objašnjava nevolju. Eno Martinu ono što je u moru, ako ga je volja uzeti. Kako Martina ne bi bila volja? I, evo: u Lovrinoj se duši dogodilo što se u Martinovoj ne može. Martin će sinu:

²³ Pet-šest slojeva soljenih srdela u barilu (bačvici) – desetak kilograma. Malo.

- Eto, da nismo sinoć ulovili, ne bi'mo ni ovo imali. Kaže u Svetom Pismu: Tko ima i dat će mu se...

Novelistički luk je zatvoren: ono početno, a uobičajeno ribarsko pitanje u smislu "koliko", i Lovrin odgovor u značenju "malo", spojilo se s dodatnom evanđeoskom istinom, onom kako se dolazi do bogatstva. Smisao inicijalnog Martinova pitanja značio je pripremu za opći sadržaj novele, a njegove riječi iz *Svetog pisma* kao njen ironični komentar. Teatralni zaokret (iznenađenje neočekivanim ulovom) ima za svoje rješenje "hladnu" biblijsku poantu. Priča o "Mini" ima dakle sve što joj teorija nalaže. S toga je stajališta možemo smatrati najuspjelijom novelom iz razdjela "Osunčani otoci". Za razliku od nje, "Junaci mraka" se doimaju kao nekakav izvještaj jedne noći. No izvještajni su tip novele prakticirali i najpoznatiji novelisti.

Izvještajne je fakture i novela manje gustoće "Dan Gnjeva". Priča je to o sukobu oko pitanja čija je crkvice Gospe od Tarca, tko ima prednost služenja mise na njen blagdan Gospe od Petrovčića (2. srpnja) – murterski ili betinski pop. Iako je u pitanju misa kao sveti čin, raspoloženje murterskog puka je posve profano. Nikako popustiti! Murterski župnik don Mate našao se u aporiji: služiti se suviše ljudskim ili pak božanskim načelima?

- Šta ćemo ljudi? Ako se protivimo, ne će koristiti spasu duša! Doći će do svađe...

Župljani u "spasu duša" vide, i to s pravom, samo izgovor za kukavičluk svoga župnika. Pa kad je svađa planula, a šake samo što se nisu spustile na leđa betinskog don Lovre, don Mate će reći:

- Ne, ljudi! Nikada da nitko nije položio ruku na Božjeg pomazanika.

Duboki mir. U stvari vrhunac kao pitanje u zraku "A što sad?" Betinski don Lovro ima trenutni odgovor: "uzeo je od poslužitelja posudicu s vinom [namijenjenim posveti] i iskapio je do dna". Pa rekao:

- Evo, sad ti je slobodno. Mi smo gotovi.

Don Mate se nakon Evanđelja, u propovijedi-epilogu ojunacio, naravno. Crkva je murterska i ničija više.

Cijela priča, sve do mise opis je slika pejzaža, raspoloženja ribara i svećenika, pričanja i čitanja gimnazijalca Grca. Sve kao priprema za don Lovrin gest. A priča se zaključuje ovom mirnom rečenicom-slikom:

Crkvice je kao bijeli galeb sjala na suncu.

Bio je i ovo stvaran događaj. Autor ovih redaka, onda u naručaju majke, čuo je nakon don Lovrina "evo" i jednu prostačku riječ. Ali... ona bi za Jerka Skračića bila odviše jaka poanta kao što je, uostalom, bila i za sve nazočne!

Dok u "Sjenama uspomena" Skračić donosi istinita zbivanja u njihovom širem vremenskom okviru, u "Osunčanim otocima" taj okvir je jedan dan ili jedna noć. Točnije: četiri novele - dva dana i dvije noći. Razlika je ta što je noć u "Junacima mraka", unatoč detaljnijoj sekvenci sukoba sa Saljanima, tipična. Nije, već smo rekli, bila jedina.

Jedna druga noć, novela "Vlahinja", bila bi odstupanje od jedinstvena i istinita događaja.²⁴ Ona za uvodnu rečenicu ima ovo:

Ljetni dan, iza kojega je nadošla najburnija noć djevojke Stane, bio je vedar i pun sunca kao skoro svi ljetni na moru.

Takvoj noći je uzrokom svakodnevnih, banalnih događaja - dolazak turističke jedrilice. U odnosu na pastiricu Stanu turisti su poseban svijet (gospoda!): drukčije su odjeveni, kupaju se, ("kako im nije zima?") pjevaju uz gitaru, zanimaju se za mletačke ruševine, za stari novac, jedu mirisnu raznovrsnu hranu, ali... nedostaje im vode...

Skračić ne odolijeva krajoliku. Njegov je, uostalom. Istina, deskripcija može biti na teret noveli, ali u slučaju vlahinje Stane i vlaha Bože autoru nije cilj čitatelja žurno dovesti do krizne točke. Dužan je u nepomični pejzaž unijeti dinamične duhovne portrete dvoje mladih slugu-pastira, dvoje djece otrgnute iz roditeljskog doma dalmatinske zagore, e da bi u njihovu domu ostalo manje gladnih usta. Dužan je autor pripremiti i duh čitatelja za dramatične trenutke, za koje ni likovi nisu pripremljeni. Iz beznačajna događaja (dolazak jedrilice) deriviraju dakle "scene iz života u pustinji", obilježene brojkama I., II. i III.

Prva scena: krajolik-pozornica i unutrašnji monolog Stane:

Kako je to čudno biti sam, ne moći s kim ni reći progovoriti! [...] Oh, kako je liepo biti majka! ...

Pridošli mladić Vinko pita Stanu ima li ona momka. Ona pomisli na Božu u Lavsi pa se upita kakva momka može imati ona, sluškinja.

II. scena: Bura; vedra, pro hladna noć. Božo pastir, noću ribar, sa suprotnog otočića gleda Staninu kućicu, sjeća se: voljeli si se on i Stana kao djeca. Mogli bi sada osnovati obitelj. Ne bi li mogao i on, kao neki drugi pastiri s Kornata, opismeniti se, postati svoj čovjek?

III. U Staninu kućicu ulazi mladi gospodin. Božina se duša udvostručuje. Jedan Božo bi htio preplivati tjesnac i otjerati mladića; drugi to ne može, boji se posljedica.

- Ona je moja! ~ govori prvi. - Ne smije više biti ničija!

- Nije ona moja! - javlja se drugi [Božo].

Pro hladni lahori ljetne bure. Mrtva noć "uza sve nemire Božina duha". Zvijezde prelijetaju nebom kao djeca školskim dvorištem. Sutra će drugo vrijeme. "I Stana će biti sutra druga." Božo se bori "između ljubavnika i slugu, između čovjeka i vlaha". Preplivao je tjesnac, sjeo na prag Stanine kuće. Osluškuj i čuje – ljubav!? Mokar drhturi, halucinira: ljubavnik izlazi iz kuće; on ga baca pod noge i tuče. Ne, to se događa samo u njegovu duhu. Njegov duh čuje gorku istinu:

- - - Smije mu se sve. Gospodar se (...) smije vlahu iz svega grla. (...) Sveobći hihot. Ustaju mrtvi iz ruševina (...) Sve se smije, sav kraj hihoće nad vlahom, koji brani čast svoje djevojke ...

Stvarnost je pak ovo: "- - - Iz kućice šapat, smieh, šapat ... "

²⁴ Odstupanje od istinita događaja jer autor u njemu, to vjerujemo, nije sudjelovao, a niti mu ga je itko ispričao.

Božo se plivajući vraća na suprotni otočić. Okreće se. Iz kuće je za "gospodinčićem" na vrata izašla Stana.

Opazila je, da se budi mlada zora, osjetila u cijelom tielu struju ugodnosti, razširila ruke kao na srdačan zagrljaj, pa se potom povukla u tamu, zasunivši široka izbrazdana vrata.

Halucinirani smijeh logična je i kognitivna poanta, psihološka i socijalna: ljubav nije za slugu. Lijepa, jedra sluškinja može biti samo predmetom gospodске želje. Pokuša li sluga osporiti taj aksiom, doživjet će ono što svaki čovjek najviše mrzi – smijeh i ruglo!

"Vlahinja" je priča o bijednicima. No za istinitost i dubinu ljudskih emocija razina društvenog statusa modernoj noveli nije bitna. Njoj je bitan jedinstveno prikazan događaj, ali manje kao pitanje što će se dogoditi, a više kako će se događati, kako će se unutrašnji svijet karaktera otkrivati.

Već smo rekli da se Skračić nije uzmogao zanimati za samu teoriju i praksu proze, za naracijske i, općenito, za strukturne inovacije s tog dijela stoljeća, dijela u kome je on živio. Mogao je međutim posvuda u svojoj lektiri sresti dostignuća tog vremena: retrospekcije, prstenaste i usporedne *procédée* ("priču u priči", "priču uz priču"), gradacijsku dramatičnost koja dovodi do patetike i paroksizma, introspekciju, unutrašnji monolog, halucinantni tok svijesti, refrakciju (dvostrukost) osobe, paralelizam objektivnog i subjektivnog vremena. A sve to, kad je riječ o noveli, kao derivaciju iz najbanalnijeg događaja.

Neočekivan događaj međutim često pogađa psihu jednog od karaktera novele *ex abrupto*. Novela "Rajko" za svoj *incipit* ima usklik: "Utopija se!" Dakle – umro! U toj noveli jednog dana iz razdjela "Selo u brizi", ocu umrla djeteta nije jasno kako mu je supruga mogla zatrudnjeti budući da se on, suprug, toliko *pazio*. Sve je naime o *tome* naučio tamo gdje je nadničio, "gdje su polja kao pučina", gdje vlada "bijela kuga". Suprugin jedini odgovor: - eto, ipak se dogodilo!

Dogodio joj se preljub. Anđeoski lijepo i hvaljeno dijete - Rajko! - plod je grijeha. Pokušala je bezuspješno u par navrata to dijete ubiti još u utrobi, a, eto, stradalo je u utrobi mora. Stradat će od upale pluća i njegov stariji brat koji je mrtva Rajka izvukao iz zimskog mora.

Majka skriva *svoju* "ljubavnu novelu". U jednom danu, u nekoliko sati nakon sprovoda, ona opetovano u svojoj duši vidi isto: smrt dragog djeteta kao kaznu, kao osvetu za trenutak grješna užitka. Zato je Rajko otišao svojoj pravoj Majci, a prirodnoj će se vratiti kao anđeo osvjetnik. Prava duševna kriza, monolog i halucinacija:

Siktat će zmiurine s njegove glave, a ne će lepršati zlatne kovčaste vlasi. Ne će zvoniti slatko "mama". Strašna osveta, osveta neubijenog djeteta! [...] Grisi ... grisi ... !

Sva priroda govori o grijehu: zavijanje vjetra, vatra, tres predmeta... Njoj treba zraka. Vani "stotinu jarbola strši u vis". Tamo je groblje. Tamo je Rajko. "Njegov lik joj je pred očima. Biel je kao anđeo, mramoran, sladak, crn, ognjen, strašan!"

Još jedna priča jednog dana iz istoga razdjela. Njen sam početak:

- Kamo ćeš, Dume?

- A evo, ne znam ni ja.

Priča jednog jedinog lika, čovjeka sa sjećanjem na jednu noć (autorova retrospekcija!), noć kad je zatečen sa svojom gajetom "Sv. Julkom – Murter" (naslov novele!) u krijumčarenju hrane iz anektirana Zadra. Gajeta je s tovarom zaplijenjena, Dume pušten na slobodu.

Ta priča-*onda* nije nevažan događaj. No novela vidi tek početni čvor-poantu u Duminu gubitku broda. Gradacija u priči-*sada* traži nove krizne točke. Sada je to evazivni Dumin odgovor kao slika njegove duše. Potom potreba putovanja parobrodom kojim on nikad ne putuje. Još viši stupanj: pogled na krajolik po kojem je prosijano par njegovih čestica, jedna rodna, druga nerodna... Sve skupa premalo za život. U Turnju kod Biograda gradacija se zaustavlja Duminim susretom s gajetom, zapuštenom, izranjavanom, tužnom...

Skračić okrutnom skromnošću pripovjednih sredstava, isključenjem akcesorija i dodatnih opisa, postiže da osjećaj zabrinutosti i neizvjesnosti poplavi ostatak štiva. Dijalog ostavlja za sam kraj. Čitatelj pak, ma koliko užurban ili lijen bio, vraća se na ono početno pitanje *kamo?*, ali dodaje i svoje *zašto?* S pravom: Dumina je gajeta stavljena na dražbu. Teorijom propisana gustoća novelističkog tkiva vodi kulminaciji, vodi ironičnom upitu Sudbine: "Koliko ti, jadni čovječe, možeš?"

Isklična je cijena 500 dinara. Dume nudi 800. Ide se dalje... do Duminih 1300. Stalo se. 1300 drugi put. Onda onaj *Drugi* 1400! Dumina propast. On može dodati još samo 50.

- Ijadu četirista i pedeset... i dva!

Dume se sjetio kako ima još dva dinara u drugom džepu. Žrtvovao ih je "makar se ne imao čime vina napiti".

Kao grom glas debelog saljskog ribara! Dao je više. "Julka" je postala tuđa. Zauviek.

Cijelu je noć Dume proveo na palubi svoje ljubimice, razgovarao s njom. A kad je uvidio da joj više nema što reći, "pritisne usne na dasku, da je dugo ljubi." U ljubavi ih je ujutro zatekao novi vlasnik i otjerao Dumu "pijančinu". Odlazeći, Dume se još jednom okrenuo i vidio kako "neznanac skida tablicu 'Sv. Julka – Murter'..."

Poljubac na rastanku i bezimena gajeta predstavljali bi nužni teatralni zaokret i iznenađenje, ali iznenađenja nema, jer sve je u "Sv. Julki" očekivano i logično - u dijalektici je siromaštva. Pa što na koncu imamo iz teorije novele? Ironiju i Dumin paroksizam. Jedinu poantu? Ne. Poanta je, vidjeli smo, redundantna. Putovala je kroz cijelu priču, iz sekvence u sekvencu pojačavala, zgušnjavala emociju. Na svakoj, višoj, grani priče sjedio je po jedan "teorijski sokol".

Dume se ljubio sa svojom gajetom. Vratimo li se teoriji proze – onoj francuskih strukturalista, na primjer, uvažit ćemo tvrdnju da krajolik i predmet (da o životinji

i ne govorimo)²⁵ mogu nositi ulogu aktanta. Mogli smo vidjeti da u Skračića često, ponajprije personifikacijom uz posredovanje atributa ili apozicije, predmeti imaju ulogu osobe (arjoj, leut, gajeta...). U sljedećem primjeru novele ("Pet dinara") imamo - kao i u "Sv. Julki" - i identifikaciju. Predmet je osoba, s tom razlikom što u "Pet dinara" predmet-osoba nije "glavni" lik poput Julke, već neka vrsta nijema promatrača, suca ljudske duše:

Školska zgrada nekako gospoduje selom. [...] Na dan, kad se događa ova mala, što bi naši rekli, pantomina, škola se i sama čudi, šta to bi s njom. [...] Jedva koga i prepoznava. [...] Čudi se škola, čudi. Ne može se dosjetiti, da je tu velika, historijska izborna nedjelja. Da je to nedjelja programa, planova, a možda i nekrvave revolucije.

Seljaci dolaze i odlaze. Stiže i birač Matko Špar, Murterin, a – naravno – i stanovnik Lavse. Detalj portreta: probušene ušne resice (kao mladić nosio je naušnice), pušač, voli čašicu. Ide selom i čita: "Glasujte svi za Jeftića!" i "Glasujte za Mačka!" "Maček – kaže on sam sebi - pa kud puklo pa puklo". S kakvim inače obrazom doći pred susjede na Lavsi?

Jedna mu je ruka u dlan spustila nešto hladna, i on daje glas Jeftiću! Savjest! "Da bar može, podielio bi." Reći će netko: "primio je mito, prodao se". Mito mu jesu dali, ali on ga nije tražio. Školska se zgrada crveni od popodnevnog sunca "kao zastiđena djevojka". Gleda ga sažalno. "Vraga me kamen gleda!" Ipak, skrivečki vidjeti koliko? Sustiže ga znanac Nikola. Govori sažalno kao što ga je sažalno gledao kamen:

- Znam, znam, Mate, koliko je bilo... Svi ste jednako dobili.

Na Hramini (murterski porat) vlah prodaje praščiće. Mate bi dao najviše stopedeset, vlah traži dvjesto dinara. Opet Nikola, ovaj put s ukorom: Matko bi za praščića dao stopedeset, a sebe je prodao za pet! Tih pet dinara u džepu žari. Spasonosna misao: baciti novac u more!

Ljudi su i zlato bacali u more - naravno, šašavci, radi nesretne

ljubavi - pa zašto on ne bi bacio i takvu sitnicu?

Večer. On je na rubu mulića. "Praščić: stoipetdeset - Matko: pet!" On zamahne odlučno, "ali... pet dinara nađe se u njegovu džepu". Jer, pet dinara, to je kilogram riže, pet kutija žigica, dvije kutije duhana...

Ova je psihološka pustolovina mala komedija, skeč – vic o Matku, zapravo. Taj vic, kao i još neki o njemu, dandanas kola selom. Je li to Kolarov psiho-socijalni realizam s ironijom? Nema obrata - karakter se nije ni razvio, ni otkrio. Ostala je samo tjeskoba zbog tuđeg saznanja, zbog pogleda ljudi, čak pogleda škole, "zastiđene djevojke". U svakom slučaju jedna, ako ne uz "Dan gnjeva" i jedina, vesela Skračićeva priča, vedrim bojama oslikano jedno krilo poliptiha "novela jednoga dana".

Tri novele ili dvije drame i jedan "roman u klici". Ili: kako preživjeti pogled Drugoga?

²⁵ U Flauberta punjena papiga, u Daudeta koza, u Maupassanta psić kojega se nije moguće riješiti, itd. Čehovljevo psetance da i ne spominjem.

Slijede tri preostale novele, one iz razdjela "Selo u brizi".

Zimi smo nakon večere običavali, okupljeni ispod "gaša", oko štednjaka, pročitati jednu od Skračićevih novela. Mene je jedne večeri zapalo čitanje "Građanke", posljednje novele u knjizi. To je priča o nesretnoj nevjesti "iz grada" i o još nesretnijem njenom momku "iz sela" – o Bogumilu, neposlušnom sinu glave obitelji. Sjećam se dobro: toliko sam bio potresen završnom stranicom štiva da sam na jedvite jade, stisnuta grla, uspio iščitati završetak priče.

Ukućani su nakon moga čitanja, nastavili razgovor o "građanki". Slučaj je bio istinit osim mladićeva svršetka - stradao je od drukčijeg uzroka. Mati i baka napravile su roman s mnogo istinitih detalja kojih u noveli nema. Uzdah moje majke: eto, svemu su uzrok dva "obična slučaja". Da su naime Bogumilu taj dan u kući *slučajno* bila starija braća, on ne bi bio morao s ocem u grad, ne bi se bio sastao s Marijom.

Slučajnosti u svakodnevici jedne obitelji! Ali za krizni svoj sadržaj novela traži i treću – onu javnu slučajnost: Bogumilov otac Adam izabran je za fabricera (člana crkvenog odbora). Morao je dakle napustiti svoje skrovito mjesto na četvrtom koru i sići dolje, u klupu pred sam oltar, na očigled cijelomu puku. Župnik don Mate, u predviđenom dijelu mise čita "napovidi", navještaje budućih vjenčanja. Zanimanje vjernika, a time i šaputanje, je to veće ako se za vezu mladenaca manje zna. Žamor je upravo bučan ako se pak nikako nije znalo ili se o tome s nevjericom samo govorkalo. Ovoga se puta cijela crkva pretvorila u jedno uho, a Adam u kamen: don Mate je pročitao ime njegova najmlađeg sina Bogumila! Za njegovim i djevojčino. Župnikov je dodatak - "... ako netko zna za kakvu zapreku duhovne ili tjelesne naravi, dužan je to prijaviti pod smrtni grijeh ..." - bio suvišan. "Jer takva je zapreka postojala samo u Adamovoj glavi."

Adam doduše gleda u oltar, ne može vidjeti ničiji pogled, ali te poglede *osjeća*. Još viša nevolja: don Mate, znalac čakula kao i svaki pop, pripremio je ciljanu propovijed o slobodi mladenaca, o slobodnom izboru, o svetosti ljubavi koju dariva sam Bog. Adam sluša samo svoj unutrašnji glas: što u posljednji čas učiniti kako bi sina odvratio od namjere "koja na koncu svraća poglede cijelog sela na njihovu kuću"?

Nakon mise, obitelj je za nedjeljnim ručkom. Grobni muk. Adam:

- Bogumile! [...] Govori, zašto si dao napovied bez mog znanja?
- Jer mi ti i onako ne bi dopustio.

Adamu je teško. One župnikove riječi s oltara! Ali, tu je i nezadovoljstvo sinova. Ono najgore: tamo je podsmijeh sela! Selo samo čeka "da se nekome do njegove smrti ruga i smije." A Adam obiteljski stol smatra svetim mjestom. To i kaže. Da, slaže se Bogumil, ali oltar je još svetiji! Ruga li se to i sin? Adam svoju odluku, stvorenu pred oltarom, mora izreći: za njega je Bogumil umro; imovinu će baštiniti njegova braća. Dostojanstveno, poput vladara, otac pokazuje sinu vrata.

I sin ode. Zauvijek. Dugo je iz Zadra pješačio da bi Mariji donio zlato. Oznojio se, naglo se rashladio, dobio upalu pluća i umro.

Bio bi to kraj Bogumilova i Marijina romana, ili pak obiteljske drame. Prava je riječ - tragedije. Nesuđena nevjesta Marija zalazi sva u crnini u kuću žalosti. Nesretni joj Adam ispovijeda svoju krivicu. Ne on! – osporava ga Marija - ona je kriva. Ljubav je svemu kriva. I kao na svršetku antičkog igrokaza javlja se zbor s komentarom o paradoksu "suviše ljudskog" u čovjeku:

A kad god bi ga posao doveo u grad, navratio bi se i do Marije, pa je videći svaki put, kako njezine ruke privređuju skupi kruh, sve više žalio, što mu nije postala snahom.

Pred Marijom, kao pred ogledalom svoje duše, Adam postaje svjestan svoje lažnosti, svoje maske. Paroksizam. Ljubav je sve. Tobožnji ugled u mjestu, autoritet u obitelji – ništa!

Ovakvu karakterijalnu binarnu strukturu ima i novela "Opleteni štapić". Ponajprije želja oca Ivana za lažnim identitetom, pa onda paralelno, glasine koje će tu masku, njene znake zapravo, ugroziti, a sudbina njegovih sinova nju skinuti. Razrađena, ova bi priča mogla sličiti na sagu o nekakvim posljednjim seoskim Stipančićima. Gipkost teksta "Štapića" i vremenski razmak među događajima - "prolazili su mjeseci i godine" - kao da naviještaju planirani roman jedne obitelji. Bolje: jedne generacije:

U Ivana Žeravice rodilo se sedam sinova. Rodila mu ih žena Luca, u strahu Božjem i sramu ljudskom. I nije bilo nijedne ženske glave od poroda, jer je tako Bog htio.

Ivan nije veliki posjednik. Zato je Ivan svoje sinove, osim najstarijeg, "raztepaio s ognjišta" na razna zanimanja diljem domovine, uz imperativni savjet da se nikako ne žene sa siromašnom seljankom... Sve je s početka išlo kako je i predvidio. Zavrijedio je divljenje seoskoga puka, druži se s viđenijima, imućnijima. U jutro rakijica, pa marendin; meso za ručak, kvartuč vina poslijepodne. Nova crvena kapa zimi, a slamnati šešir ljeti. Treba još:

Da svome položaju dade boljeg izražaja, nabavio Ivan liep opleteni štapić. Ne iz potrebe [...] nego tako, što no vele, od vraga.

Dakle: što se tiče brzine konačna rješenja problema, jedinstvenosti događaja i nagla otkrića karaktera - tih značajki imanentnih noveli - svega toga ova priča uglavnom nema. Glavni je aktant *fatum*. Kao zapreka budućnosti, *fatum* - prije nego li postane smislom priče - samo lebdi zrakom, kao u simbolističkoj drami. Šulja se naime selom zloguko govorkanje s *incipitom*: "čuje se...", "govori se...", "izgleda da..." se sad ovaj, sad onaj sin želi vratit kući - natrag u selo! Jer, "bolja je u selu vlastita štala nego u svietu tuđa palača". U noveli vrlo često skrivena motivacija i otvorena istina teku paralelno, kao u kontrapunktu. Domalo fama postaje istinom. Sin krojač kaže ocu da "nema ništa od grada". Oženit će seljanku. I pjesnici slave selo! Kakvi pjesnici!? – vrišti otac. Poslušan sin ostane u gradu, oženi siromašnu radnicu pa pogine u željezničkoj nesreći. Ivan je u tome "vidio kaznu božju i zadovoljio se sudbinom"!

Fatum. Mlada se udovica preudaje, ali njezin sin, Ivanov unuk Miško, živi i raste u djedovom domu. Jednog mu dana mina odnese ruku. Prazni rukav ne dolikuje opletenom štapiću. Ivan ide kući držeći štapić po sredini. Takva je sudbina, to se i drugima događa. Samo, Ivanu je žao što unuk Miško ne će moći obrađivati zemlju. Drugi su unuci daleko, i djeda ni ne poznaju. "A našu zem'ju još manje."

Da je ovu novelu Skračić razradio kao roman, razvio njenu shemu u radnju s dramatskim sekvencama-epizodama u više društvenih sredina, možda bi iz takve strukture i politička misao bila razvidnija. Naslućena misao naime podsjeća sa svojim svetim brojem sedam na sedmoricu gimnazijalaca iz Barrèsova romana *Iskorijenjeni* (*Déracinés*, 1900), romana tla i krvi iz vremena Belle Epoque. Barrèsovi su dječaci napustili svoje tlo, svoju pokrajinu Lorrainu, dijelom anektiranu Njemačkoj, izgubili se u vrtlogu života, neki završili u zločinu... Ali, eto, Skračić se zadovoljio time da sadržaj "Opletena štapića" nazove novelom, da sadržaj ograniči na "jedan slučaj".

Novelu "Cola" čitatelju je dopušteno da svojom "dopunom" smatra romanom, dramom, filmom... A ipak ona ostaje novelom prema najužoj definiciji. Sam događaj i sama priroda (trudnoća!) nameću neodloživo rješenje konflikta ponajprije konflikta lika sa samim sobom.²⁶ Slijedi nužnost izlaska s problemom pred svoju obitelj pa pred užu komunitarnu zajednicu. A u toj zajednici (selu) djevojka se s tjelesnom manom ne smije udati, ne smije biti majkom. Stoga mati stalno ponavlja svojoj šepavoj kćeri: – ti si obilježena, colava; udaja za tebe nije! Ironični sudbinski tjesnac iz kojeg izranja Jasni jasan zaključak: život je radost za svih, osim za mene. Ali, kako se oduprijeti najprirodnijoj želji?

I kao što Šimunićeva Srna iščekuje dugu, Skračićeva šepava Jasna iščekuje, monologizira, sanja veo i krunu nevjeste, bračni krevet, dijete...! Začela ga je. Brzina kojom likovi – majka, kći, otac, mladoženja - žele izbjeći nastalu dramatičnu aporiju odredit će sama ekonomičnost teksta, brzina odgovora na pitanja tko jest (ili nije!) ovdje što: - dobar vjernik, čestita majka, pošten mladić, ravnodušan otac, nemilosrdan svekar... To će kazati dijalog ili "neutralna" autorova kvalifikacija. Ovo je naime priča s najviše dramatskog dijaloga na autentičnom mjesnom idiomu. Saznanje tko je što tim je teatralnije, tim okrutnije. A opet kao poantu ima i ono još više okrutno – ono tragično, zapravo - budući da ima težih stvari za reći, nego za napraviti:

- Ne mogu, majo, ka' bi i 'tila. Kasno je.
- Čaaa? – razrogači mati oči. – Ča je to kasno?!
- Ne more se nazad. Ništo mi se dogodilo.

Nakon "Ne more se nazad", može biti govora samo o onome "naprid". Između "nazad" i "naprid" strši Sramota kao strašilo.²⁷ "Ima li u selu zla nad sramotom?", pita se majka. Žene oko tebe šapuću: "Colina mati, colina mati..." Mati ne želi "logičan" rasplet. Spremna je svoj, u kršćanskom strahu formiran, karakter i spas svoje bogobojazne duše žrtvovati "spasu časti obitelji". Traži od kćeri čedomorstvo! Gle! to je bar lako, "tako su radile i *druge*":

Zamotaš u krpicu, zakopaš u škrapu, i - Bog te veselija... ! Niti 'ko ča zna, niti te 'ko ča pita...

Karakter kćeri neće nagodbe, jer "grieh će roditi novi grieh". Mati: najveći je grijeh obitelji "p'jucnuti u obraz", doživjeti sliku seljanki okupljenih na ulici da bi vidjele "kako colava nevista ide ne vinčanje... Ne, ne i ne!" To se neće dogoditi.

²⁶ W. Faulkner: "... U konfliktu s drugim likom, okruženjem ili pak sa samim sobom." U pismu Joani Williams, u: *NRF*, siječanj 1981.

²⁷ Veliko slovo je Jerka Skračića. Sramota je lik aktant!

I nije se dogodilo - Jasna je otišla u drugi dom nevjenčana. Njen je čovjek, Jolan, odustao od "slaboga društva", "popravio se", sve samo nakratko, jer njegova obitelj i navike čine svoje. On se vraća iz krčme pijan (s "ustnom harmonikom"!), čuje glas Jasnine majke. Zbilja se tu *nešto* događa. Događa se porod njegova djeteta. Opet jedna okrutna riječ zaključuje dramu, a naviješta još gorču sudbinu mlade žene:

- Ha, ha, ha! Rađa! Rađa! [...] Ha, ha, ha! Moja cola rađa!

"Bar tu rič ['cola'] večeras ona ne čuje", prekorava ga jedna od žena. Sva je vanjska i unutrašnja drama lika sažeta u par rečenica kristaliziranih oko ključnih riječi koje ne bi smjele preko jezika. A te riječi poput odapetih strijela preljeću opis, digresiju i analizu. Nema potrebe za usputnim anegdota. U "Coli" je sve očekivano, sve se događa logično, gradacijski su stupnjevi priče predvidivi, na vrhuncu je opet ironija i samilost.

Je li moguć zaključak sa stajališta teorije?

S obzirom pak na formu i trajanje kazivanja²⁸ Skračićeve proze nakon priča iz *Matoša* mogli bismo se suglasiti s onim što piše ispod skupnog naslova *Osunčani otoci*. Piše: "Novele". Potražimo li naime u bilo kojem rječniku književnih termina natuknicu "novela", među prvim definicijskim *differentia specifica* pročitat ćemo onu o duljini te pripovjedne forme. Novela bi trebala biti toliko duga, bolje kratka (*short*), da ju se može pomno pročitati (*perusal reading*) u jednom dahu, "u jednom sjedenju" - *at one sitting*, od pola do najviše dva sata. Autor ima skromnu zadaću da "zamisli jedinstveni ili jedini (književni) učinak koji on želi stvoriti".²⁹

Dok je ova druga odrednica na jedan ili drugi način gotovo posvuda prihvaćena, ona s duljinom u praksi to baš i nije. Imamo naime novela koje su toliko kratke da ponajviše slične na novinsku vijest – od jedne stranice.³⁰ No ima i onih koje možemo unijeti u rubriku pripovijesti,³¹ ako li ne i malih romana. Odatle i sud da je svaka novela, bila dulja ili kraća, zapravo roman.³² No ako sve može biti novela – novela ne postoji. Mogli bismo "Bracu" i "Opleteni štapići" uvrstiti u romane odgoja ili romane tipa "iz života" ili pak u romane "jedan život".³³ I, doista, "Građanka" jest naturalistička *une tranche de vie*, odsječak pred konac jednoga (Bogumilova) života. Ova novela za sadržaj ima sve "što roman pruža": život, ljubav, ponos ("sajam taštine"), nesporazum i smrt. Ili pak, u obzir uzevši one scene jednoga nedjeljnog dana, zašto "Građanka" ne bi mogla biti drama? Ipak, Skračićeva pripovjedna "nježna", a dramatska (jednodnevna) opsjednutost likova u "novelama jednog dana" ne bi se mogla razviti kroz drukčije forme jer bi njihov sadržaj djelovao blijedo, razvodnjeno.

²⁸ I pokazivanja, naravno. Pomišljam naime na jednostavniju američku formulu *telling/showing*, ali i na Barthesovo operiranje terminom *récit*.

²⁹ E. A. Poe, u: Shipley, 1966; s.v. *short story*.

³⁰ Na primjer: "Uskličnik" u Čehova, Ima minijaturizma čak od samo jedne rečenice kao u Félixu Fénona ("nano-novela"!).

³¹ Novele Mériméa i Turgenjeva; Čehovljeva "Zaručnica", npr.

³² Emile Littré, francuski filozof pozitivist i veliki leksikograf.

³³ *Tranche de vie* – "odsječak" života; "jedan život" – cijeli život ili velik dio (*roman d'apprentissage*, *bildungsroman*, *life novel*). Maupassant, *Jedan život* (*Une vie*), npr.

Novele iz *Osunčanih otoka* nisu objavljivane svaka zasebno, jedna po jedna, kao što je to bio slučaj u izdavačkoj praksi industrijskog romana (i nakon nje).³⁴ Njena *feuilleton* pozicija u dnevnom ili tjednom listu upućivala je na "novost", na recentan događaj, čak događaj minula dana – dakle opće iznenađenje. Naknadno objavljena zbirka ostavlja ta svojstva, kao i primarno značenje riječi "novela", praznim. Ako iznenađenja ima, ono se svelo na nepoznanicu unutar same priče. Eto! budući da je "slučaj Rajko" ostao dugo vremena seoskom nepoznanicom - ja ga tebi, dragi štioče, kao novost pričam tek danas, sada.³⁵

Pod kratkoćom i organizacijom sadržaja misli se na gust sadržaj, na kristalizaciju konflikta kao na esenciju novele. Lijep je primjer *short story* J. T. Farrella o "najbržem trkaču Šezdeset i prve ulice". Boja puti dječaka Martya Aikena srž je kristalizacije i konflikta. Skračićeva je Jasna colava; Božo, Jure, Stana... su sluge; Mira, Bogumil, Ivanov sin... pokorna su djeca svoga oca... Svi oni kao i Marty žele "istrčati" što brže iz nametnute sudbine (društvene, obiteljske, tjelesne, fizičke...) koju je predodredio biljeg, "drukčijost" (rasa, imovina, tjelesni nedostatak, "nerazumna" želja...), a koja uključuje i drukčijost viđenja svijeta. Farellov će dječak poginuti, Bogumil će umrijeti, mlada će majka Jasna ostati sramotnom osobom u jednoj obitelji i bezvrijednom u drugoj. Linč - batinom ili ironijom - imanentan je zajednici u kojoj se smatra da život osobe određuje vladavina nazora društvene klase ili kaste.

U Skračića su granice te vladavine u nekoliko novela naoko još uže. Pozornica sukoba je obitelj. No poučak od "Brace", preko "Rajka" i "Opletanog štapića", do "Cole" i "Građanke" (sjetimo se kajanja Bogumilova oca) jest taj nenapisani poučak da istinski antagonist nije član obitelji, već njezin *milieu*. Mogući podsmijeh sela priziva skandal i nesreću. A selo, znajući stvarnost *onih tamo*, može s olakšanjem reći: dogodilo se to *njima tamo*, njihovoj obitelji - eto jučer, sinoć... Nama *ovamo* neće nikada. Mi ne moramo dijeliti posjed na sedam dijelova, nama ne treba krijumčarenje, u nas nema mulca, mi nemamo "cole" za udaju!

Tu dramatsku molekularnu društvenu dihotomiju Skračićeva će novela prikazati manje-više uobičajenim postupkom. Horacijev kôd *in medias res*, teoretski primjenjiv i na priču, bit će uglavnom poštivan. Iznimku nekad čine prethodne obilne i upravo fotografske (ali i slikarske, ekspresionističke) deskripcije krajolika ili atmosfere. One balzakovski, još točnije: – veristički! - govore o karakteru čiji duhovni profil slijedi. No veći broj sadržaja doista ima svoj *in medias res* za sam početak. Slijedi za njim razrada na načelu spekularne simetrije. Sama se inicijalna rečenica naprosto doima kao najava, da ne kažem epifanija, kako nastavka, tako i samog završetka priče.³⁶ To je Matino pitanje ribaru Lovri je li što ulovio. Odgovor: malo. Pa novelistički obrat, paradoks - previše. S pitanjem i odgovorom Dume je drukčije: obrata nema. Ono što je

³⁴ Roman u nastavcima, u *feuilletonu* (na posljednjoj stranici). Novela je koncem XIX. stoljeća postala takvom romanu vrlo jak takmac.

³⁵ Oni teoretičari, koji navode niz "uvijek novih priča" kao strategiju Šeherezade, svakako nisu našli najbolji uzorak suvremene novele. Sindbadova se ili Aladinova priča nije dogodila jučer, a bogme je i potrajala. No one bi bile u najbolju ruku jedna vrsta fikcionalnog "oralnog feljtona".

³⁶ B. Donat vidi u Skračiću nevjesta fabulatora. Kaže kako je u njegovim pričama već od samog početka jasno kakav će biti završetak priče kao što su "Jurini opanci", "Oči", "Sv. Julka - Murter"... (*Vijenac*, 26. 2. 1995-2). Ako tako u jednu ruku i jest, pitam se je li to u neku drugu ruku slabost.

između dva ogledala - kako u Duminoj, tako i drugim pričama – to je retardacija, često u *procédéu* retrospekcije, unutrašnjeg monologa, toka svijesti... okončanih *suspensom*, nekad lažnim, ironičnim (dva dinara u Duminu džepu, pet dinara opet u Matkovom!). Ljetni Stanin dan nasuprot njezinoj zori u drugom će ogledalu donijeti sliku nesretnog Bože, nikako Stane. Jasnina "lieva noga [...] dva prsta kraća od desne" najava je Jasnine sudbine, sva kondenzirana u riječi "cola" koju ona ne bi smjela čuti, bar ne dok rađa. Novela "Rajko" počinje s "Utopija se!" Otišao Rajko u nebo, a na kraju se vraća u ogledalu majčine savjesti kao anđeo osvjetnik! U "Građanki" nedjeljna zvona zvone da bi navijestila Bogumilov novi život. Malo, posmrtno, zvono pri kraju priče zvoni za mrtvim Bogumilom... Tako je: puška ruskih realista okačena o zid mora u zrcalu na suprotnom zidu puknuti! Samo, gdje je između ta dva zrcala (ili komada zrcala!), simbola dihotomije i simetrije, krletka s Boccacciovim (ili Heyseovim) sokolom?³⁷

U tom zatvorenom svijetu između dva ogledala likovi traže u njima sebe kakvima bi oni željeli biti. Želja se ne ostvaruje, ali je li tomu krivo ogledalo?, pita se Stendhal. Nije, jer događaji će reći da za takvu sliku sebe oni ili nisu pripremljeni, ili je nisu zaslužili. Jednima u ogledalu događaja spada njihova maska. Drugima događaji govore koliko bi mogli biti lijepi kad svijet, banalan u svojoj širini i vremenu, ne bio toliko nerazumljiv, toliko ironičan, toliko upitan. Čak se škola pita čemu u njoj odrasli ljudi. Jerkov psić upitno gleda areloj. Skračićev *Ja* se pak pita što je to "kampatik". Svi se u dubini duše pitaju kakav je to svijet poput neprozirna oblaka koji ih je okružio. Sa stajališta filozofije drukčije ne može ni biti: svako je umjetničko djelo umjetnikovo pitanje, pitanje umjetnosti naspram egzistenciji.³⁸

Skračić, demijurg iznad oblaka, ne daje odgovore. Je li Gospod ikomu kazao svoju misao, pita se Flaubert pišući verziju za verzijom svog *Sentimentalnog odgoja*. Nema "glavne misli" – učio nas je naš savjesni profesor, ali nema ni priče bez imanentne misli koja ne bi izronila naknadno, *a posteriori*. Nakon "Brace" i "Kolportera" Skračić bježi od apriornih teza,³⁹ više nego razvidnih u nekih njegovih suvremenika.⁴⁰ On brižno briše svaki etički i sociološki ideologem koji bi svojom redundancijom dirigirao recepciju teksta. Humoristička, daudetovska, novela o "prodaji sebe" za pet dinara cilja temperament, politiku jedva. "Prodani" Matko Špar je, eto, običan čovjek, da ne kažemo običan Hrvat, za razliku od "neobičnih ljudi".⁴¹ Iskreni čitatelj (a autor kao da na takvog računa) ne mora biti Matkov superioran sudac. Ne događa li se i njemu, čitatelju, da, uz malu moralnu krizu, ponekad proda pokoje svoje načelo.

³⁷ Prema momu mišljenju, sve ovisi o čitanju. Ne može se reći da je ijedan teoretičar, od romantičara do ruskih formalista i francuskih strukturalista, u krivu. Središnju stvar, kao znak i simbol (sokol) može reći i sam naslov. Simbolička eksplozija mine može biti simbolička (za svijest i savjest ribara!). Opleteni štapić, također (za siromašna seljaka). Itd. Međutim, glavna se točka, poanta, zna seliti, pa i umnožiti u više njih ("Rajko", "Sv. Julka Murter"). Kraj novele zna biti "opuštanje" od kulminantne točke ("Dan Gnjeva").

³⁸ Sartre, 1967.

³⁹ Već sam napisao o naslutivoj tezi "tla i krvi" u usporedbi s Barrèsovom romanom *Déracinés* iz 1900.

⁴⁰ Marinkovićev "Reltih" (Hitler), Kolarov "Mi smo za pravicu", Cesarečev "Smijeh Jude Iskariota" i drugi njegovi naslovi s aluzijama na *Sveto pismo*...

⁴¹ E. Kumičić, "Neobični ljudi", politička pripovijest iz 1883.

Skračiću je posve dovoljno da eventualna moralna kriza ili pak nekakav aksiološki silogizam ostanu u svijesti (monologu) karaktera. Može ih izgovoriti jedino sama žrtva, u dramatičnom dijalogu. Sjetimo se riječi "zaslužnog" vjernika i odgovara njegova sina: "Čast tome svetom mjestu [stolu], ali oltar je svetiji!" Nije to, vidjeli smo, jedini slučaj u strogom katoličkom, jansenističkom, okruženju Skračićevih likova. Majka vjernica, pokajnica, bezuspješno je pokušavala ubiti začeto dijete. Druga pak majka nagovara kćerku "colu" na isti takav grijeh. Ali Skračić ne navodi riječi dvoličnost, vjersko licemjerje, bezbožnost... On to ostavlja čitatelju. Čitatelj stoga u horizontu svoga očekivanja popunjava Jaussov *hiatus*,⁴² sudi ili pokušava "razumjeti" svaki lik, svaki prijedor. Svojom kompetencijom "mногоstrukog čitanja"⁴³ on dograđuje novelu – estetski i etički. Jer književno je djelo kao i notni tekst – na izvođaču je da ga uvježbavanjem, u skladu sa svojom dušom, čita, shvati i izvede.

Stil, jezik priče, njeno neiskazano misaono opredjeljenje često su i svojstvo samog čitatelja. Ono što je još važnije, to je buđenje njegove emotivne klice koja ga individualizira u Skračićevu tijesnu prostoru, najčešće pod krovom jedne obitelji, u samoj svijesti jedne osobe, u oblaku nevolje koja lebdi ili se šulja tlom. Nevolja je tu, vidljiva kao krajolik, tmurna kao podneblje, tvrda kao predmet – leut, areloj, gajeta, opanci, mina, štapić, rumeni kamen u zidu škole... Sve skupa neživo, a oživljeno, personificirano atributom, predikatom ili komparacijom..., sve transferirano u simbole egzistencije i sudbine.

I dok ćemo u Skračića naići na halucinantne slike tjeskobnih duša, nećemo ipak zbog njihovih opsesija naići na priču tipa Maupassantove "Horla". Pa ni fantastiku ili alegorijsku parabolu tipa "Nosa", "Kabanice" ili "Ruku". Nije se učio na Voltaireu, taj je bio zazoran, na *Indexu librorum prohibitorum*. Doista, upućeni se čitatelj usput može upitati čemu toliko verizma, bez imaginarnih likova, bez fantastike, bez bajkovite priče o papinskoj mazgi ili o slobodarskoj kozi koja se sprema u boj s vukom. Čemu u Skračića tako gust oblak Čehovljeva, Kozarčeva, Šimunovićeva... sivog realizma. Zašto u jednom suncem okupanom i modrim morem okruženom krajoliku tako malo životne vedrine? Ne bi li još neka novela, osim "Dana gnjeva" i "Pet dinara", mogla za sadržaj imati i drukčiju, vedriju istinu? Ili bar vedrijim putem do nje doći? Eto, on takav put nije izabrao. A onaj čitatelj, koji je upoznao životni put Jerka Skračića, može ga razumjeti i vjerovati mu zašto je tomu svemu tako. Zato što

U mladosti mojoj, drago diete,
Jako su bure drmale,
Često su tuče padale,
Mного je sievalo!

A za odgovor na njegovo umjetničko *kako?*, opet se moramo vratiti na sam početak ove priče o njegovu životu i djelu:

⁴² Jaus, 1978.

⁴³ U prozi (noveli "Zid", npr.) kao i u dramama J.-P. Sartrea, s obzirom na postavljenu tezu, mi tu mogućnost *multiciplité de lecture* nemamo. O romanu s tezom: Suleimen, 1983

Gdje nogom stanem, kud krenem
 I tebe uza se srećem.
 Dugo se pratimo, da l' se ti oko mene
 Ili se ja oko tebe
 Krećem?

 Jesi l' ti moja ili ja tvoja sjena?

LITERATURA

1. Jerko Skračić, autor

Proza

Osunčani otoci, zbirka novela; I. dio: "Sjene uspomena"; II. dio: "Osunčani otoci", III. dio: "Selo u brizi", Matica Hrvatska, Zagreb, 1943.

"Braco", novela; u: *Matoš*, Šibenik, 1, 1940.

"Kolporter", novela; u: *Matoš*, 3, 1940.

Eseji i rasprave

"Cvjetići iz vrta narodne poezije, u: *Matoš*, 1, 1940.

"Život za drugoga", u: *Matoš* 2, 1940.

"Dva mišljenja o regionalnom pjesništvu", u: *Hrvatska revija*, 12, 1942.

2. O Jerku i oko Jerka Skračića

Stanko Lasić, *Krležologija III*; Zagreb, 1989.

Branimir Donat, "Enigma Jerko Skračić", u: *Vijenac*, 12. 1., 26. 1., 9. 2., 23. 2. i 9. 3. 1995.

3. Ostala literatura

a) Stručna:

E. Auerbach, *Mimesis*, Beograd, 1946.

Mieke Bal, *Narratologie*, Klincksieck, 1980.

R. Barthes, "Introduction à l'analyse structurale du récit", in: *Communication* No 8, 1966.

R. Barthes, *Le degré zéro de l'écriture*, Seuil, Paris, 1973.

W. Booth, *The Rhetoric of Fiction*, Univ. of Chicago P., 1961.

N. Chomsky, *Le langage et la pensée*, Payot, Paris, 1970.

J. Cohen, *Structure du langage poétique*, Flammarion, Paris, 1987.

N. Friedman, "Point of view in Fiction", *PMLA*, 1955; in: Stevick, dd., *The Theory of the Novel*, The Free Press, New York, 1967.

G. Genette, *Figures III*, Paris, Seuil, 1972.

G. Genette, *Fiction et diction*, Seuil, Paris, 1991.

R. Jakobson, *Problèmes du langage (Diogène 51)*, Paris, 1966.

H. R. Jauss, "Pour une esthétique de la réception", in: *Littérature: textes théoriques et critiques*, Gallimard, 1978.

P. Lejeune, *Le pacte autobiographique*, Seuil, Paris, 1980.

P. Lejeune, *Je est un autre*, Seuil, Paris, 1980.

G. May, *Autobiographie*, PUF, Paris, 1979.

J.-P. Richard, *Poésie et profondeur*, Seuil, 1955.

T. Todorov – W. Empson – W. J. Cohen – G. Hartman – F. Rigolot, *Sémantique de la poésie*, Seuil, Paris, 1979.

J.-P. Sartre, *Qu'est-ce que la littérature*, NRF, Paris, 1967.

S. R. Suleimen, *Le roman à thèse*, PUF, Paris, 1983.

b) Teorije književnosti:

Miroslav Beker, *Suvremene književne teorije*, Zagreb, 1986.

T. Eagleton, *Literary Theory*; Zagreb, 1987.

Milivoj Solar, *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.

Didier Souiller, direct., *Littérature comparée*, PUF, Paris, 1997.

Zdenko Škreb i sur., *Uvod u književnost*, Zagreb, 1983.

A. I. Timofejev, *Teorija književnosti*, Prosveta, Beograd, 1950.

Boris Tomaševkij, *Teorija literature*, Zagreb, 1986.

René Wellek, Austin Warren, *Theory of literature*, 1949.

c) Rječnici:

V. Biti, *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Zagreb, 2000.

J. Gardes-Tamine, M.-C. Hubert, *Dictionnaire de critique littéraire*, A. Colin, Paris, 1996.

J. T. Shipley, *Dictionary of World Literature*, Totowa, 1966.

Z. Škreb i sur., *Rečnik književnih termina*, Beograd, 1985.

*** *Dictionnaire des Genres et notions littéraires*, Encyclopedia universalis, Paris, 1997.

d) *Opće:*

Z. Črnja, *Kulturna historija Hrvatske*, Epoha, Zagreb, 1964.

R. Godenne, *La Nouvelle en France*, PUF, Paris, 1974.

M. Janković, *Novela u američkoj književnosti*, Zadar, 1977.

STRANI AUTORI čija su djela poslužila za ovu studiju: Čehov, Daudet, Farrell, T. Mann, Maupassant, Mérimée, E. A. Poe., Puškin, Saroyan, Turgenjev...

HRVATSKI AUTORI I PRIKAZI njihovih novela: kolekcija "Pet stoljeća hrvatske književnosti" u izdanju Zore i Matice hrvatske.

JERKO SKRAČIĆ - CROATIAN WRITER IN THE SHADOW OF MEMORY (THE SHORT STORIES "THE SUNNY ISLANDS")

SUMMARY

This paper presents a collection of short stories entitled "The Sunny Islands" written by Jerko Skračić.

The author first deals with two short stories which preceded the collection from 1943. The short stories "Braco" and "Kolporter" point out at two dominant characteristics of Skračić's future literary work: the family theme and the dramatic structure of the theme.

The collection "The Sunny Islands" consists of three parts. In the first part ("The Shadows of Memories" – "Sjene uspomena"), Skračić evokes his childhood memories in the style of first-person narrative. In the second part ("The Sunny Islands" – "Osunčani otoci"), in one-day short stories, J. Skračić describes the events and writes about the crisis of consciousness of the lonely people on the Kornati Islands. The third part ("The Worried Village" – "Selo u brizi") are romanesque, moreover, dramatic stories from a family life in a closed village world. The short stories in the latter two sections are written in the style of third person narrative.

One part of Skračić's short stories is structured in accordance with the main theoretical postulates of this type of prose. Some of them, however, are composed on a romanesque, time wise longer, matrix. The reason for this is the dramatic, psychological situation of the characters, especially emphasised in the family relationships and the family attitude to the rural surroundings.

J. Skračić as a writer, drawing on the great French and Russian novelists, remains an impartial witness to the events. However, his empathy for the consciousness crisis of the characters cannot remain unnoticed as well as his "sad and ironic" view of the world in which they live.

KEY WORDS: *village, family, father, drama, short story theory*